

Natuurlijke begrazing

De sleutel voor ontwikkeling van volledige natuur

Natuurlijke begrazing staat volop in de belangstelling. Er bestaan nog veel vragen en [misverstanden](#) over. Is natuurlijke begrazing een goedkope manier om grasland te beheren? Waarom is boerenvee niet geschikt? Krijgen jonge bomen en struiken wel een kans om te groeien bij natuurlijke begrazing? Kunnen de grazers wel voor zichzelf zorgen en moeten ze 's winters niet op stal?

Het Wereld Natuur Fonds wil u informeren over de werking en het belang van natuurlijke begrazing. Het Wereld Natuur Fonds wil in Nederland meer ruimte voor de natuur scheppen. Natuurlijke processen als de vormende kracht van water en wind en spontane plantengroei moeten het nieuwe natuurlandschap vormgeven. Natuurlijke begrazing speelt een centrale rol bij dit streven. Lees erover in deze brochure.

Wat is natuurlijke begrazing?

Natuurlijke begrazing gebeurt door grote planteneters die leven onder zo natuurlijke mogelijke omstandigheden, vrij en in sociaal groepsverband. In Nederland gaat het om edelherten, reeën en bevers, maar ook om de terugkeer van paarden en runderen in natuurgebieden.

De uitgestorven, wilde voorouders van ons huisvee hadden een grote invloed op het natuurlijk landschap. Sommige minder gedomesticeerde rassen kunnen die rol opnieuw vervullen in de moderne natuurgebieden. Hun sociale gedragingen, voedings- en trekgewoonten zorgen voor een gevarieerd landschap. Duizenden andere planten- en diersoorten zijn hiervan afhankelijk. Kortom, natuurlijke begrazing leidt tot een explosie van leven.

Grazers, meer dan levende maaimachines

Waar planten groeien, leven grazers. Tijdens hun ontwikkeling, die al vele miljoenen jaren duurt, hebben veel planten zich aan grazers aangepast. Planten wapenen zich tegen vraat met stekels, gif of een onaantrekkelijke smaak. Grazers passen zich op hun beurt weer aan in hun graasgedrag. Bovendien helpen zij de planten in hun voortbestaan. Zaden worden via de dieren verspreid, de mest en de kadavers leveren rijke voedingsstoffen.

Andere dieren gaan in deze (langdurige) ontwikkeling mee. Vele vogels, aaseters, insecten en parasieten profiteren van de uiteenlopende manieren van grazen, de mest en de kadavers. Roofdieren vinden hun prooi dankzij deze enorme hoeveelheid leven. De grootste rovers zorgen er voor dat de grazers zelf scherp blijven.

Het hele jaar open voor publiek

Vrij rondtrekkende kuddes paarden en runderen hebben een grote aantrekkingskracht op mensen. Over de paden van de grazers kan het publiek de dieren en hun gewoontes leren kennen. Waar grazen en drinken de dieren? Waar nemen ze een zandbad en waar verschuilen ze zich?

In de voorbeeldgebieden van het Wereld Natuur Fonds is het publiek welkom, ook buiten de aangelegde

paden. Prikkelraad en borden met 'Verboden toegang' hebben plaatsgemaakt voor de vrijheid om rond te zwerven. Wat is er mooier dan een ontmoeting met een kudde na een speurtocht door gevarieerd landschap?

Er zijn wel een aantal (natuurlijke) beperkingen. Het gedrag van de kuddes is nooit helemaal voorspelbaar en de dieren bewaken hun pasgeboren kalfjes en veulens. Een afstand van minimaal 25 meter wordt daarom aanbevolen. Voeren verstoort het natuurlijke graaspatroon en maakt de dieren opdringerig. Honden kunnen worden ingesloten en vertrapt, omdat ze de grazers doen denken aan hun natuurlijke vijand, de wolf.

Enorme diversiteit en wisselwerking

Van nature komen er tientallen soorten grazers in ons landschap voor. Elk soort heeft haar eigen invloed op de vorm van het landschap en op de vele planten- en diersoorten.

Wilde runderen en paarden zijn de meest in het oog springende natuurlijke grazers. Minder opvallende planteneters hebben vaak een even grote invloed op de diversiteit van de natuur en het landschap. Denk bijvoorbeeld aan rupsen die bossen en gewassen kunnen ontbladeren, of aan konijnen die in duinen en op zandgronden voor open plekken zorgen. Grazende watervogels zoals meerkoeten, eenden, ganzen en zwanen zorgen voor kortgrazige oevers langs het water.

Sporadisch komen verschillende grazers elkaar tegen als concurrenten op hun zoektocht naar voedsel. Meestal heeft de ene soort echter baat bij het gedrag van de andere. Runderen, bijvoorbeeld, eten het gras halflang af en bereiden zo het maal van paarden, die van kort gras houden. Wat de paarden achterlaten, is weer voedsel voor bijvoorbeeld ganzen.

De grote grazers en hun voorkeuren

grazer	voedsel	invloed
paard	kort gras, soms boombast en twijgen	Naast schrale, kort afgegrasde (paarden)weitjes, laten de paarden voedselrijke latrines achter. Invloed in open landschappen.
rund	langer gras, soms jonge twijgen en boombast	Bestrijken grotere oppervlakten: bloemrijke, kruidige weiden. Invloed in open landschappen.
wisent	boombast, takken, twijgen, bladeren, jong gras	Snoeien bomen en struiken, onderhouden open plekken in het bos.
eland	bast, takken en twijgen; 's zomers vooral gras, zegge en waterplanten	Snoeien op grotere hoogte dan andere soorten. Invloed vooral in natte gebieden, veenlandschappen
edelhert	gras, bladeren, jonge twijgen,	Grazen en snoeien in halfopen landschappen. Grote invloed op bosranden en ondergroei van bossen.

	heide, eikels, knoppen en bast	
ree	knoppen, jonge twijgen, malse bladeren, gras	Kieskeurige snoeiers in kleinschalig landschap van bosjes, graslanden en ruigtes: subtiele invloed op het bos
bever	bast en twijgen, grassen en kruiden	Knagen volwassen bomen om en maken zo openheid langs het water. Gebruiken resthout voor burchten. Graven kanalen. Door dammenbouw verdrinken bossen en ontstaan bevermeertjes.
wild zwijn	alleseter	Wroeters die de grond helemaal omwoelen, breken de grasmat open: kale plekken, kiemplaats voor nieuwe planten, gevarieerd landschap.

Boerenvee voor natuurlijke begrazing?

Koeien en paarden kennen we in Nederland vooral van het boerenland. Tijdens het voorjaar, de zomer en het najaar vindt dit vee zijn voedsel in afgemeten percelen. De dieren lopen relatief dicht opeen. Er zijn meestal zoveel grazers als de hoeveelheid gras in de zomer toelaat. 's Winters gaat het vee op stal als bescherming tegen de kou. De dieren worden dan bijgevoerd.

Seizoensbeweidning maakt dat de weilanden een zeer eenzijdig planten- en dierenleven kennen. Planten komen moeilijk tot bloei en kunnen zich niet via zaden verspreiden. Er is weinig dekking en voedsel voor insecten en vogels. Er zijn geen struiken waarin ze zich kunnen schuilhouden; jonge boompjes en struiken worden opgevreten.

Een natuurlijk evenwicht

Natuurlijke begrazing betekent dat het gehele jaar dieren lopen in aantallen die niet hoger zijn dan dat het voedselaanbod in schrale winters toelaat. 's Zomers is er dan een overvloed aan zeer gevarieerd voedsel. Daarmee leggen de dieren een vetreserve aan voor de winter. Planten krijgen de kans om massaal te bloeien en om zaden te verspreiden. Bomen en struiken kunnen opgroeien en zo ontstaat een afwisselend landschap van bloemrijke graslanden, ruigtes, bosjes en struwelen, met duizenden planten- en diersoorten.

Van de weide naar de natuur

Het meeste huisvee kan niet overleven in de vrije natuur. Het is doorgefokt op bijvoorbeeld melk- of vleesproductie. Daardoor zijn deze dieren vatbaarder voor ziektes en kunnen ze niet zonder de mens, die ze melkt, bijvoert en helpt bij de geboorte. Het wilde paard en het wilde rund zijn uitgestorven. Natuurlijke begrazing gebeurt daarom nu door paarden- en runderrassen die geschikt zijn om te verwilderen. Voorbeelden zijn de konik, de rechtstreekse afstammeling van het wilde paard en geharde runderrassen zoals hooglanders, galloway- en heck-runderen.

Grazige paden naar de toekomst

Het succes van de experimenten met verwilderde paarden en runderen in Nederland is groot. Zelfs op kleine, voedselrijke terreinen, van maar enkele tientallen hectares draagt een kleine sociale groep paarden of runderen al bij aan de verdere ontwikkeling van het ecosysteem. Op grote terreinen zoals de Oostvaardersplassen en in de Veluwezoom zijn de resultaten met meerdere soorten grazers ronduit

spectaculair.

Verwildering van paarden en runderen gaat voorspoedig. Er zijn nu plannen om ook andere soorten uit te zetten, zoals elanden in laag-Nederland en wisenten op de Veluwe. De herintroductie van bevers in de Biesbosch en de Gelderse Poort verloopt inmiddels goed. Na een moeizame start breiden de dieren zich nu naar andere gebieden uit. Edelherten kunnen hun leefgebied mogelijk uitbreiden op de Veluwe, maar ook in Utrecht en Noord-Limburg. Daar kan de uitwisseling tussen rivierdal en hoge zandgronden weer hersteld worden; de aloude trekroutes van veel grote grazers.

Het Wereld Natuur Fonds wil in samenwerking met overheden en natuurorganisaties op dit pad voortgaan. Kleinere natuurgebieden met natuurlijke begrazing moeten zo veel mogelijk met elkaar verbonden worden tot grotere eenheden. Meer ruimte voor de natuur kan vaak ontstaan in combinatie met andere maatschappelijke belangen: meer veiligheid langs de rivieren, kleiwinning, recreatie en drinkwaterwinning. In plannen als 'Levende Rivieren', 'Meegroeien met de Zee' en 'Nieuw Rotterdams Peil' is dit al voor verschillende delen van het rivierengebied en de kuststreek uitgewerkt